

AVARLAR

Hunlar'dan sonra Avrupa'yı sarsan ikinci Türk kavmi olan Avarlar'ın menşei konusunda çok uzun tartışmalar yapılmış. Fakat artık onların Türk olduğu ilim alemine kabul edilmeye başlanmıştır. Bunların menşeinin Türk olduğunun ortaya çıkması arkeolojik kazı ve araştırmalar sayesinde olmuştur.

Avarlar'ın Moğol olduğunu iddia edenler şu delilleri sürmüşlerdi; her şeyden önce Th. Simokattes'in verdiği yanlış haber, yani Gök-Türk'lerin önünden kaçan ve Bizans'tan yerleşecek yer isteyen Juan-Juanlar (hakiki Avarlar) ile yine o tarihlerde Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa içlerine kadar giden Avarlar'ı¹ aynı kabul etmiştir². Moğol kabileleri arasında War-Khun (Var-Hun) adını hatırlatan Var-Guni (Bar-Guni) adlı kabilenin yaşadığının tesbit edilmesi, Macaristan'daki Avarlar'a ait mezarlarda Mongoloid insan iskeletlerine tesadüf edilmesi, Avar Hakanı Bayan'ı isminin Moğolca olduğu iddiası v.b. sebeplerle Avarlar'ın kesinlikle Moğol olduğunu söyleyememiştir. Bunun sebebi hiç şüphesiz kaynakların çelişkili olmasıdır.

Bu arada Avarlar'ın Fin-Ugor (Gy. Laszlo) veya Ogur (Artamotov ve Gumilev) olduğunu iddia edenler de olmuştur.

Aslında meselenin esasını anlamak için şu noktaların iyi bilinmesi gerekir; her şeyden önce Bizans tarihçisi Priskos (5. yy. ortaları), daha Orta Asya'da Juan-Juan hakimiyeti çökmeden 100 yıl önce (461-465 hadiseleri), Batı Sibirya'da Avar kavminde bahsetmektedir. Diğer bir kaynak olan Zakharias Rhetor (550'lilerde) yine Moğolistan hadiselerinden önce batıda bir Abar topluluğundan bahsetmektedir. Ayrıca Grek coğrafyacısı "Strabon" M. 1. yy.'daki eserlerinde "Abar-Noi" lardan bahsetmekte ve eski Grek efsanelerinde karışık olarak "Abaris" adının geçtiği bilinmektedir. Bu izahatlardan anlaşılacağı üzere Avrupa'da devlet kuran Türk-Avar (Abar)'ların 555 yılında tamamen

¹ Sahte Avarlar=Pseudo Avarlar.

² J. Marquart, 1914; Gy. Nemeth, 1930; O. Franke, 1936; W. Eberhard, 1947; bu görüşü kabul etmişlerdir.

yıkılan Moğolistan Juan-Juan'ları ile ilgisi olmadığı açıktır³. Aslında dikkate değer bir husus da yukarıda adını bahsettiğimiz Simokattes'in eserinde Hakiki Avar ve sahte Avar diye ayırım yapmış olmasıdır. Bu kayıttaki incelemelere göre Sahte Avarlar aslında Batı Türkistan Kuzey Kafkasya arası ve Don-İtil (Volga) nehirleri dolaylarındaki Ogurlar'a komşu olarak yaşayan ve Bizans kaynaklarında (Menandros 6. yy. sonlarında) Avar adı ile anılan War-Khon (yani Var ve Hun adlı iki kabile)'lardır ki Gök-Türkler, Hunlar gibi Y'li Türk lehçesini konuşan bu iki Türk grubu önce 350 yılını takiben bağlı oldukları Juan-Juan idaresini terk edip batıya yöneldiler. Türkistan-Afganistan'da Akhun devletinin kuruluşuna katıldıktan sonra da; Juan-Juanlar'ın 458-459 yılındaki Tabgaç orduları karşısında yenilgileri üzerine Moğolistan'daki yabancı hakimiyetten koparak Hazar ile Aral'ın Kuzey sahasına gelen War ve Hun adlı kabileler birliği idiler ve yaptıkları işe uygun olarak Abar (Avar) adını aldılar⁴. Ayrıca Sabar, Hazar adları gibi Orhun kitabelerinde kavim adı olarak geçen Apar⁵ sözü bu tarihlerde Juan-Juanlar olmadığı için batıdaki Avarları göstermektedir⁶.

Avarlar'ın ünvanlarına bakıldığında bunların hepsinin Türkçe olduğu ve diğer Türk devletlerince de kullanıldığı görülür⁷. Bayan kelimesinin de iddia edildiği gibi Moğolca olmayıp, Türkçe Bay (zengin) kökünden türemiş olduğu ve sadece Moğollar tarafından değil, Bulgar Türkleri tarafından da kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca Avarlar devrine ait Avusturya, Macaristan, Arnavutluk, Çekoslovakya ve Güney Almanya vb. yerlerde yapılan kazılarda Türk tipine⁸ diğer tiplerin⁹ yanında dikkati çekecek oranda (%10-15) rastlanmıştır.

³ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, s.151 v.d.

⁴ Büyük Türkologlar'dan Gy. Nemeth'e göre Abar veya Apar kelimesi Aba+r karşı koyan direnen manası taşır.

⁵ Ktb I doğu 4; II. Ktb doğu 5.

⁶ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, s.154.

⁷ Bo-Kalabur din adamı-Tudun, Kagan, Tarkan, Bagan, Apsyk, Yuğruş, Bayan= zengin, Kansavci=prens, Kök-elçi, Solak-elçi, Mergen, Kandik gibi...

⁸ Brakisefal.

⁹ Fin-Ugor, Germen, İslav, İranlı.

Avarlar'ın göçü:

Avrupa'ya göçlerinden önce Avarları Priskos'un eserinde kayıtlı olarak 465 yılı civarında Barköl havalisinde olduğunu görmekteyiz¹⁰. Bu sırada Avarlar Ogurlar'a komşu idiler ve onların doğusunda bulunuyorlardı. Bundan az önce yani 461 yılında Sabarlar Avarlar karşısında yerlerini terk ederek batıdaki Ogurları da yerlerinden itmişler ve Kafkaslar'a doğru ilerlemişlerdir.

Avarlar önce Sabarları dağıtarak Kafkaslara doğru ilerlediler. Daha sonra da İranlı Alanları ve Ogurları hakimiyetlerine aldılar. Bu sırada Kafkaslar'da asker toplamakta olan Bizans kumandanı Justin'e haber göndererek, onunla temasa geçtiler ve daha sonra Kandik adlı elçiyi İstanbul'a gönderdiler (558). İstanbul'a gelen Kandik, burada Avarlar'ın kudretinden ve hiçbir kavmin onlara karşı duramayacağından uzun uzun bahsetti. O sıralarda Balkanlar'da ve Dalmaçya'da ansızın harekate girişen Ogurlar ile meşgul olan imparator Justinianos Avarlar'dan istifade etmek istedi. Silahdarı Valentinos'u elçi olarak Avarlar'a gönderdi. Valentinos Avarlar ile bir anlaşma yaptı. Bu antlaşmaya göre Bizans her yıl Avarlara "Hediye" (vergi) gönderecek, bunun karşılığında Avarlar Bizans'ın düşmanlarına karşı savaşacaklardı¹¹. Bizans yine de Avarlara güvenmediğinden, her ihtimale karşı Avar akınlarını durdurmak için kalabalık Slav kütlelerinden ve Ant'lardan bir set kurdular. Fakat Avarlar bu seti 562 yılında dağıtarak Tuna bölgesine geldiler. Bu sırada Antlar ve Slavlar Avar hakimiyetine girmişlerdi.

Avarlar Orta Avrupa ve Balkanlar'da:

Tuna bölgesine yerleşen Avarlar, bu bölgeden Avrupa içlerine, Galia'a kadar uzanan akınlar yaptılar. Söz konusu akınların başarılı olmasında hiç şüphesiz başta bulunan Bayan Hakan'ın rolü büyüktür¹².

¹⁰ A.N. Kurat, **Kuzey Karadeniz'deki Türk Kavimleri**, s.25.

¹¹ A.N. Kurat, **Kuzey Karadeniz'deki Türk Kavimleri**, s.26.

¹² L.Rasonyi, **Tarihte Türklük**, s. 79.

562 yılında Bayan Hakan İstanbul'a elçi göndererek, Avarlar'ın Bizans arazisine yerleşmelerini istemişti. Fakat daha evvel¹³ başından böyle bir olay geçtiği için Bizans bu teklifi geri çevirdi. Rivayete göre Bizans hükümeti Okunim adlı Avar elçisinden onların esas niyetinin Bizans'a taarruz etmek olduğunu öğrenmişti. 565 yılında Bizans tahtında değişiklik meydana geldi. Justinianos'un yerine Justinos geçti.

Yeni imparator Avarlara vergi ödemek istemiyordu. Hatta bir ara vergiyi göndermedi. Bunun üzerine Hakan Bayan idaresinde Bizans'a hücum eden Avarlar hızla ilerleyerek Karpatlar'ın orta taraflarını da ele geçirdiler¹⁴.

Avarlar, daha sonra Tuna'nın batısındaki Germen kavimlerinden Longobard'lar ile anlaşarak Gepid kavmini Doğu Macaristan'daki yurtlarından çıkardılar. Daha sonra Longobard'lar Avarlar'dan hoşlanmayıp 568'de Pannonia'a gidince boş kalan Macaristan ovalarına Avarlar hakim oldu. Avarlar bu sırada kendilerine karşı savaş açan Frank kralı Siegebart'ı de yendiler. Avarlar daha sonraki yıllarda yayılma hareketlerine devam ederken, uzun muhasaralardan sonra Sirmium (oszek) ve Signidunum (Belgrad) gibi şehirleri ele geçirdiler. Böylece Balkanlar'ın yolu artık Avarlar'a açılmıştı. 592 yılında¹⁵ Bayan Hakan İstanbul'a yürümek amacıyla Çorlu'ya kadar geldi. Bu sırada Avarlar'dan korkan İstanbul halkı dehşete düşmüştü.

Avar ülkesinin sınırları artık Don nehrinden Galia'a kadar uzanıyordu. Avar Hakanlığı Avrupa'nın en kuvvetli devleti haline gelmişti. Bu duruma gelmesinin en büyük sebebi hiç şüphesiz Avar ordusu idi. Orduda asıl çekirdek Türk olmakla beraber yardımcı İslav ve Germen kütleleri de vardı. Yine bu ordu sayesinde Avarlar Pazar şehirlerini ve ticaret yollarını daima elde ve emniyette tutuyorlardı. Bayan Hakanın ömrünün sonlarına doğru Avarlar'ın kısa bir müddet kudretten düştükleri görülmektedir. Özellikle Bizans'ın Sasani savaşlarına ayırdığı kuvvet savaş bitince Trakya'ya geçirildi. Bu suretle kuvvetlenen Bizans ordusu Priskos'un kumandasında 601 yılında Tuna'yı aştı ve Tissa

¹³ 378'de Vizigotlarla.

¹⁴ L.Rasonyi, **Tarihte Türklük**, s. 80.

¹⁵ Rasonyi'e göre 597.

nehri boyunca Avarlar'ı mağlup etti. Savaşta Bayan Hakan'ın dört oğlu birden ölmüştür¹⁶. L. Rasonyi, Bayan Hakan hakkında; "*Bayan Etil (Atilla) avarında bir şahsiyet değildi. Atilla gibi büyük çapta siyasi hedefi olmadığı gibi alevade kusur sayılacak, iki yüzlülük ve kurnazlık vardı*" demektedir¹⁷.

Bayan'dan sonra Avar tahtına geçen yeni hakan önce İtalya'ya yürüdü, burada bulunan Longobard'ları yendi. Zaten Avarlar onların göçlerinden faydalanarak daha önce Pannonya'yı almıştı. Daha da ilerleyen Avar Hakanı 616 yılında Friul şehrini aldı ve yağmaladı. Aynı hakan 613 yılında Bizans imparatoru Heraklius'a tuzak kurmuştu fakat Heraklius bu tuzaktan kurtulmuştu.

626 yılında Avarlar Sasaniler ile anlaşarak İstanbul'u kuşattı. Bu arada Sasani generali Şahvaraz, Anadolu'yu baştan başa geçtikten sonra Kadıköy'e kadar geldi ve karargahını oraya kurdu. İstanbul halkı dehşete düşmüştü. Çaresiz kalan imparator Heraklius, Kartaca'ya kaçmayı düşündü. Fakat daha sonra Kafkaslar'a Hazarlar'ın yanına yardım istemeye gitti. İstanbul'un savunması Patrik Sergios ile Patricuis Bonos'a kalmıştı. Bu arada Bizans deniz filosu Boğaziçinde dolaşiyor ve Avarlar ile Sasanilerin ortak hareket etmelerini engelliyordu. Bu yüzden kuşatma başarıya ulaşamadı. Avarlar çok zor şartlar altında çekilmek zorunda kaldılar. Bu başarısız çekilme Avar Hakanlığını nüfuz ve itibarını kaybetmesine yol açtı. Az sonra 630'da Avar Hakanı öldü.

Bu hakanın ölümünden sonra Avarlar'a bağlı olan Bulgarlar Hakanlığa kendi reisleri Kubrat (Kourt, Kurt)'ın geçmesi gerektiğini ileri sürerek ayaklandılar. Avarlar bu isyanı bastırdılarsa da Balkanlar'ın kuzeyi Bulgarlar'a geçti. Avarlar'ın bu düşüşü diğer yabancı kabilelere bazı yerlerin terk edilmesi takip etti. Atalarına bırakılmıştı. Bundan sonra Macar ovasında rakip çemberi içine sıkışan Avarlar, 7. ve 8. yüzyıllar boyunca varlıklarını devam ettirdiler.

¹⁶ R. Grousset, **Bozkır İmparatorluğu** (terc. Reşat Uzmen), s. 174, İstanbul, 1980.

¹⁷ L.Rasonyi, **Tarihte Türklük**, s. 80.

791 yılında Frank imparatoru Charlemagne Avarlar üzerine tertiplediği seferde, Tuna ile Raab suyunun birleştiği yere kadar ilerledi. 796'da ise oğlu Pepin, Orta Macaristan'daki Avar başkentini ele geçirdi. Artık hızla tarihten silinmeye başlayan Avarlar'ın başında, 805 yılında Hristiyan olmuş, Teodor adlı bir hükümdar görölmektedir. Bu son Avarlar Teodor'un önderliğinde Carnantum ile Sabarlaria arasına yerleşerek tarihten silindiler.

795 yılında Aix-la Chapelle'de vaftiz olan Tudun ünvanlı bir Avar başbuğu daha sonra 799 yılında Frank hakimiyetine karşı isyan etmişler, fakat başarılı olamamışlar, onun arkasından yeni bir Avar başbuğu Zoda'n'da isyan etmiş, başarılı olamayınca 803'te teslim olmuştur.

Avarlar'ın Doğu Avrupa Tarihindeki Yeri:

Avarlar 558-805 yılları arasında yaklaşık olarak 250 yıl kadar Orta Avrupa'ya ve Balkanlara hakim oldular, Doğu'da İstanbul önlerinden Batıda Germen ve Frank diyarlarına kadar akınlar yaptılar. Görüldüđu gibi bu kadar geniş bir sahaya hükmeden Avarlar'ın bu bölgede büyük tesir yapması tabii bir hadisedir.

Avarlar sayesinde Doğu Avrupa'nın etnik yapısı değişmiş, Longobardlar İtalya'ya göç etmişler, İslavlar ise Avarlar tarafından kuzeyden getirilerek Vistül, Tuna ve Bohemya havalisine yerleştirilmişlerdir. Aslında İslavların göç ettirilmesinin sebebi Avarlar'ın mahsul ihtiyacını karşılamak için idi. Bu sayede Slavlar Tuna, Vistül ve Bohemya ovalarına yerleşirken gelecekteki Slav devletlerinin etnik temeli Avarlar tarafından atılmış oluyordu. Suriyeli Piskopos Johannes'in tabiri ile "eskiden ormanlardan dışarı çıkamayan Slavlar Avarlar sayesinde disiplinli savaşa alıştılar ve at sürü, gümüş ve altın sahibi sahibi oldular"¹⁸. Kısacası Avarlar tarafından sistemli bir şekilde göç ettirilmeleri neticesinde, bugünkü Yugoslavya, Çekoslovakya ve Polonya'nın etnik yönden temeli atılmıştır.

¹⁸ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, s.156.

Avar ordusunun esasını Türkler teşkil etmesine rağmen yabancı kavimlerden yardımcı kuvvetlerde kullanılmakta idi. Söz gelişi 600 yılında Bizanslılar tarafından esir alınan 17200 Avar askerinden ancak 3000'i Avar Türklerinden, geri kalanların 4000'i Gepid, 8000'i de İslavlar'dan idi¹⁹. 603 yılında Longobard kralı Agilulf, Kremona ve Mantua'nın işgalleri için Avarlar'dan yardım istediği zaman Avar Hakanı Avar kumandanların idaresinde İslav birliklerini göndermişti. Avarlar'ın İslavlar'a askeri bakımdan hocalık yaptığını söyleyebiliriz. Ayrıca Avarlar İslavlar'ı piyade kuvveti olarak ordularında kullanmışlardır. Bütün İslav dillerinde Avar kelimesinin "Obor" şekliyle dev manasına gelmesi, bütün bu söylediklerimizi teyid etmektedir. İslavca'da siyasi teşkilata ait bazı sözler Türkçe'den geçmiştir (Mesela Boyar). L. Rasonyi'e göre Eski Türk dini tesirleri de İslav akidelerine geçmiştir. Yine İslavlar'ın VII ve VIII yy.'larda Almanlar'a nazaran daha zayıf olmalarına rağmen Elbe nehrine kadar ilerlemelerinin sebebinin Avarlar'ın desteği olduğu kabul edilmektedir.

Diğer kabilelerden Hırvatlar'da da Avar tesiri görülür. Bunların askeri ünvanlarından "Ban"²⁰, "Boyar"²¹ v.b. ünvanlar Avarlar'dan geçmiştir. Ayrıca Yunanistan'daki Navorino²² ve Arnavutluk'taki Antivari²³ şehir adları da onların izleridir. Avarlar'ın altın açısından çok zengin olduklarını görmekteyiz Felsö Küküllü çevresindeki Firtos buluntusunda diğer takımlar ile birlikte 3000 adet imale hazır Bizans altını vardı. O zamanın tarihçileri 796 yılında Frank kralı Peoin tarafından Avar başkenti ele geçtiği zaman Franklar'ın batıya çok zengin hediyeler götürdüğünü yazmaktadırlar. Arnavutluk'taki Prostovats altın hazinesi Avarlar'a aittir. Ayrıca Nagy Szert Miklos'taki altın hazinenin Avarlar'a ait olduğu ileri sürülmüş ise de Nemeth Gy. Tarafından bu hazinedeki yazının Peçenekler'e ait olduğu ispatlanmıştır. Bu eserlerdeki uslub ve teknik Avarlar'a, Damgalar ise Türk-Bulgarlar'a aittir.

¹⁹ L.Rasonyi, **Tarihte Türklük**, s. 80.

²⁰ Gök-Türkçe Baga-Avar dilinde Bağan, Bulgarlar ile Macarlar'da da mevcut.

²¹ Boyla Tuna Bulgar devleti.

²² Pylos, aslı Avorino.

²³ Bar eskiden Civi Avarorum.

Avarlar'dan günümüze kalan en önemli eserlerden biri de Avar çift kılıcıdır; bu kaval kavimler göçünden ve Doğu Avrupa tarihinden günümüze kalan tek musiki aletidir²⁴.

Avrupa Hunlar'ının silahları ve savaş taktikleri nasıl, o devir Avrupa ordularına misal teşkil ettiyse; Avarlar'ın silah ve savaş taktikleri ve kendi zamanlarında Avrupalılar tarafından misal kabul edilip, benimsemiştir.

Avarlar, oklarını muhafaza eden okluklarını bel kemerlerinin sağ tarafına, yayı ise diğer bir muhafaza içinde sol taraflarına asarlardı. Avar yayı birkaç parçadan mürekkep idi. İç tarafa takdim edilen kemik safihalara, Hunlar'a ait mezarlarda da rastlanmıştır. Avar kılıcı ise düz veya eğridir. Üzengiye de Avrupa'ya getiren Avarlardır. Bu üzengiler, daire biçimindedir. Avar harp sanat, Bizanslılar'a da tesir etmiştir. Bizans imparatoru Heraklios ordusunu yeniden Avar usulüne göre teşkilatlandırıldığı zaman Sasaniler'e karşı galip gelmiştir. Bu devirde Bizans ordusu giyim ve silah bakımından tamamen Avarlar'a benzemekte idi. Ayrıca imparator Tactica adlı eserinde açıkça Avar ordusunun taktiklerinden ve giyiminden bahseder.

Avarlar, ölülerini mezara yüzü doğuya bakar şekilde yerleştirirlerdi. Mezar zemini, baştan ayak istikametine doğru meyillidir. Nüfuzlu şahısların cesetlerini, önce deriye sararlar ve bir lahit içine koyarak gömerlerdi. Mezarlara ahiret yolculuğu için kaplar içinde yemek de koyarlardı. Süvari ölünce kendisiyle birlikte atını da gömerlerdi.

²⁴ L.Rasonyi, **Tarihte Türklük**, s. 87.

KAYNAKLAR:

1. Strabon
2. Priskos
3. Th. Simokattes
4. Heraklius “Tactica”
5. Zakharias Rhetor
6. Menandros

BİBLİYOGRAFYA:

1. İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü.**
2. R. Grousset, **Bozkır İmparatorluğu.**
3. L. Rasyoniy, **Tarihte Türklük.**
4. Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihi.**
5. Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri.**